לא היה דיבור עם משה שנאמר [1]ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וסמיך ליה וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדיבור עולא אמר יום שביטל בו הושע בן אלה [א]פרדסאות [ב]שהושיב ירבעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה [ג]דאמר רב מתנה אותו היום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה [א]תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה [ד]תניא רבי אליעזר הגדול אומר כיון שהגיע חמשה עשר באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף שאינו מוסיף יסיף מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אמיה תנו רבנן שבעה קפלו את כל העולם כולו מתושלח ראה אדם שם ראה מתושלח יעקב ראה את שם עמרם ראה את יעקב אחיה השילוני ראה את עמרם אליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין קיים ואחיה השילוני ראה את עמרם והא כתיב [2]ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון אמר רב המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי דכתיב [3]במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים ומשאר שבטים לא עייל והתניא יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ שנאמר [4]ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש [ה]ותניא שלשים וששה ממש דברי ר' יהודה אמר לו רבי נחמיה וכי נאמר שלשים וששה והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים לא על פחות מבן עשרים דכתיב [3]מבן עשרים שנה ומעלה ולא על יתר מבן ששים גמר ומעלה [5]ומעלה מערכין מה להלן יתר מבן ששים כפחות מבן כ' אף כאן יתר מבן ששים כפחות מבן עשרים איבעיא להו ארץ ישראל לשבטים איפלוג או דלמא לקרקף גברי איפלוג

תא

שבעה קפלו כל העולם. האי תנא סבר דאליהו לא הוה פנחס[י] דאי הוה פנחס בכליל משבעה הוה מצי לאשכוחי דאיהו ראה יעקב וראה פנחס וסבר נמי האי תנא דסרח בת אשר אינה חיה לעולם:

זכולן

לא היה דיבור עם משה. פה אל פה כבתחלה אבל אם הוצרכו לדיבור כגון במעשה דקרח שהיה אחר מעשה המרגלים היה מדבר על ידי מלאך או באורים ותומים אי נמי לא היה מדבר עמו אלא על ידי צורך מעשה הצריך להם: **אלי היה הדיבור.** דמצי למכתב ויאמר ה' אלי כדכתיב לעיל [דברים ב] ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב. אי נמי מדסמכו לויהי כאשר תמו קדריש הכי ולא ממשמעותא דקרא אלא מייתורא דויהי כאשר תמו דקרא יתירא הוא: **יום שביטל הושע בן אלה פרדסאות.** שומרים כדתניא בסדר עולם כשראה הושע בן אלה שגלו עגלי הזהב עמד והעביר פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל[י] שבכל מלכי ישראל הוא אומר[י] וילך בדרך ירבעם בן נבט ובחטאתו אשר החטיא את ישראל אבל בהושע כתיב רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו[ל]: **הרוגי ביתר.** במס' גיטין (דף נז.): **דאמר רב מתנה כו'.** ולכך שמחו שזכו לקבורה ושלא הסריחו: **ברכת הטוב והמטיב.** שבברכת המזון תקנו באותו היום דמן התורה אינה אלא שלש ראשונות כדנפקא לן[ט] מהאי קרא (א) וברכת את ה' אלהיך על הארץ וגו' [דברים ח]: מניסן ועד ט"ו באב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה מכאן ואילך תשש כח החמה ויש בעצים לחלוחית ומעלין עשן וגם יגדל תולעת וכדאמרינן במדרש איכה[י] רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אומר שבו כלה זמן קציצה למזבח שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח וכל עץ שהוא נקצץ אינו עושה מאכולת ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת: **יום תבר מגל.** שנשברו הקרדומות שאין צורך עוד כהן לחטוב עצים: **מט"ו באב ואילך דמוסיף.** מן הלילה על היום לשנות יוסיף ימים כדכתיב כי הוא חייך (דברים ל) וכתיב (משלי ג) כי אורך ימים ושנות חיים [ושלום] יוסיפו לך שמתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בלימודו גם בלילה ודלא מוסיף יסיף: **מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אימיה.** שימות בחצי ימיו כמו (אסתר ט) וזכרם לא יסוף מזרעם לשון כליה. ולא גרסי' יאסף דא"כ מאי קבעי תלמודא הא מילתא דפשיטא היא דיאסף לשון מיתה כדכתיב (במדבר כ) יאסף אהרן אל עמיו: **ת"ר שבעה כו'.** ברייתא היא בסדר עולם (פ"א). ומשום דמיירי בכלב ויהושע לקמיה נקט ליה אי נמי משום דאיירי לעיל דמוסיף יוסיף ובא להודיענו שאלו שבעה מתוך שצדיקים היו ועסקו בתורה חיו כל כך: **קפלו את כל העולם.** סיבבוהו והקיפוהו שנתקפל העולם ביניהם. וכל אלו השבעה שמשו זה את זה כדקתני לעיל מינה בסדר עולם נמצאת אומר שימש יעקב את שם כ'[ס] שנה שימש שם את מתושלח צ"ח שנה שימש מתושלח את אדם הראשון רמ"ג שנה. ומחשבון שנות הדורות הכתובין בפרשה דור אחר דור יש ללמוד כל זה מתושלח לא מת עד תיכף למבול כדאמר בחלק (סנהדרין דף קח:) ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו [בראשית ז] אלו שבעה ימי אבלו של מתושלח הצדיק וכבר היה שם בן צ"ח שנה כדכתיב [שם יא] שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ולמך נמי ראה את אדם ואת שם אלא לדיקים גמורים קחשיב כמו ששימשו זה את זה כדפרישית לעיל. והאי תנא לא ס"ל חנוך זה מטטרון דהוה ליה למימר שנים קפלו את כל העולם דהאי תנא דסדר עולם הוא וס"ל דהאי ואיננו כי לקח אותו אלהים [שם ה] היינו שמת בחצי ימיו ודקתני התם חנוך קבר את אדם ואת (ב) [ל]שם וחיה אחריו כ"ז שנה. מתושלח הוציא שנותיו עד המבול: **עמרם ראה את יעקב.** סברא הוא שהרי קהת אביו מיורדי מצרים היה כדכתיב ובני לוי גרשון וקהת (בראשית מו) ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה [שם מז] ובאותן י"ז שנה נולד עמרם לקהת שהרי בנו הראשון היה כדכתיב [שמות ו] ובני קהת עמרם ויצהר: **אחיה השילוני ראה את עמרם ואליהו ראה את אחיה.** גמרא. והאי תנא לא סבירא ליה אליהו זה פנחס דאם איתא לימא משה ראה עמרם ופנחס ראה משה ועדיין הוא קיים ולא אצטריך ליה אחיה כלל: **והא כתיב ולא נותר מהם.** ואחיה השילוני נתנבא בימי ירבעם ואם איתא דראה את עמרם במצרים היאך יצא ממדבר ובא לו לארץ והלא כל ימי יעקב במצרים י"ז שנה ועמרם ראה את יעקב יום אחד לכל הפחות ושני חיי עמרם קל"ז שנה הרי קנ"ד ואחיה ראה את עמרם כמה פשו להו ממאתים ועשר אחר מות עמרם נ"ו שנה נמצא אחיה השילוני בן נ"ו שנה כשיצא ממצרים לכל הפחות ושמא יותר כגון שנולד בחיי עמרם הרבה: אחיה השילוני לוי היה כדכתיב בדברי הימים (א כו) והלוים אחיה על אוצרות בית אלהים: **שפקודיו מבן שלשים.** יום שהיו הלוים נמנין מבן חדש ומעלה לפדות עליהן הבכורות כדכתיב בפרשת במדבר סיני [במדבר ג] מבן חדש ומעלה תפקדם. ולא נהירא לי דא"כ הוה ליה למימר יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן חדש אלא האי שלשים היינו שלשים שנה כדכתיב בני גרשון[מ] קהת ומררי מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה [שם ד] וההוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא דביוצאי צבא קפיד רחמנא דבישראל כתיב [שם א] כל יוצא צבא ובלוים כתיב [שם ד] מבן שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא לעבוד וגו': **ומשאר שבטים לא עייל.** מיוצאי מצרים לארץ בתמיה ואמאי דקתני לתרוצי דמשום דלוי היה אחיה לכך בא לארץ: **נולדו בימי יעקב.** גמרא: **ולא מתו כו'.** לא יליף מקרא אלא חד מינייהו: סנהדרין היו ע"א נמצא רובן שלשים וששה. ונהי נמי דאחיה ישראל הוה הרי ראה את עמרם ה' שנים וה"ל בן ס"א בצאתו ממצרים: **ולא על יתר מבן ששים.** יתר על ששים בערכין אינו שוה לבן כ' שנה ומעלה שהרי ערכו מועט יותר כדכתיב בפרשת ערכין [ויקרא כז]: **כפחות מכ'.** שמועט ערכו נמי מבן כ' ומעלה ואע"ג דאין ערך פחות מבן עשרים ויתר על בן ס' שוין זה לזה מיהו בהכי שוים שניהם מועטין מערך יתר מבן כ' ומוחלקין מדינו של יתר מבן כ'. וה"נ כי היכי דמוחלק פחות מבן עשרים מן הגזרה של יתר מבן כ' ה"ה ליתר על בן ששים ואיכא למימר נמי דלא נמנו בההוא חשבון: **לשבטים איפלג.** שנתחלקה לשנים עשר חלקים שוין ואח"כ כל שבט ושבט מתחלק לפי אנשיו שהיו יוצאי מצרים או לפי באי הארץ למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה [לעיל קיז.]: **לקרקף גברי.** לראשי אנשים שכל אחד מיוצאי מצרים לרבי יאשיה או לבאי הארץ לרבי יונתן היה נוטל חלקו בארץ בפני עצמו והיו כולם שוין בחלוקה:

תא

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ב מהל' ברכות הל' א [טור א"ח סי' קפט]:

◆

רבינו גרשום

פה אל פה אדבר בו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין מתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יום טוב שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה: תבר מגל. שהיה פוסק מגל מלכרות עצים למערכה: דמוסיף. מן הלילות על הימים ללמוד תורה: מוסיף. ימים לעולם הבא שמשם והלאה הלילות מאריכין: קיפלו. סבבו את העולם שראו זה את זה: ואחיה השילוני. שהיה משילו ראה את עמרם. משמע דעמרם ראה אחיה בשילה והכי לא נותר מהם איש אלא לא יתכן לומר כן שעמרם לא ראה מעולם אחיה השילוני בשילה. לפי כי עמרם לא חיה מעולם אלא קל"ז שנה וישראל עמדו במצרים ר"י שבע עשרה בימיו והשאר עמדו בגלותם נמצא שעמרם לא יצא ממצרים. אלא הכי מתרץ שאחיה השילוני שהיה בשילה ראה את עמרם במצרים ואחיה השילוני ממשפחת לוי הי' שפקודיו מבן שלשים שנה ומעלה כשנכנס לעבודה ולא מת במדבר וראה את עמרם במצרים: מה להלן גבי ערכין[א] ערכך חמשים שקלים וכי היכי דיותר מבן ששים לא יהיב ג' שקלים וה"נ לגבי מתי מדבר [כמו] דלא נגזרה על פחות מבן עשרים ולא איענש למעלה מששים נמי לא איענש: לשבטים איתפלג. שנתחלקה לי"ב חלקים: אי לקרקף גברי איתפליג. ונתחלקה לפי האנשים שהיו בישראל כל אחד ואחד היה נוטל

א) נ"ל גבי ערכין דכתיב ואם מבן ששים שנה ומעלה יותר מבן ששים לא יהיב ג' שקלים ופי'.

מסורת הש"ס

א) [גירס' הערוך פרוודאות ועי' תענית כח.], ב) [גיטין פח.], ג) ברכות מח: תענית לא., ד) [נ"ל דתניא כן איתא בפ"י], ה) סנהדרין מד., ו) [וכן א' בגיטין פח.], ז) [מ"א טו, טז, כב ועוד], ח) [מ"ב יז], ט) [ברכות מח:], י) [פתיחתא דאיכה רבה לג], כ) [ע' רש"ס], ל) פ"א חיה, מ) בס"א: כדכתיב: בגרשון, נ) [כ"מ קיד: וכרש"י ד"ה לאו כהן מר].

◆

תורה אור השלם

1 ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם: וידבר יי אלי לאמר: דברים ב טז-יז

2 כי אמר יי להם מות ימתו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון: במדבר כו סה

3 במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: במדבר יד כט

4 ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש וירדפום לפני השער עד השברים ויכום במורד וימס לבב העם ויהי למים: יהושע ז ה

5 ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר והיה ערכך חמשה עשר שקל ולנקבה עשרה שקלים: ויקרא כז ז

◆

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה ברכת הטוב וכו' מהאי קרא ואכלת ושבעת וברכת: (ב) ד"ה קיפלו וכו' את אדם ואת חנוך וחיה אחריו כצ"ל ותיבת שם נמחק:

◆

מוסף רש"י

לא היה דבור עם משה. ביחוד וחיבה, דכתיב וידבר ה' אלי לאמר, אלי נתייחד הדיבור, ואע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי טובא וידבר. איכא למימר לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה, (תענית ל:). **הושע בן אלה.** רשע היה, דכתיב (מ"ב יז) ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל, והיינו דקאמר רק, שביטל את הפרוסדאות ואמר לאחיו עלו ישנו (תענית לא.). **מלכרות עצים.** לפי שכן לחין ומאותו הזמן אין כח בחמה לייבשן ומתיישין מפני התולעת, לפי שעץ שיש בו תולעת פסול למערכה כדאמרינן, מדות פ"ב מ"ה (שם). **יום תבר מגל.** שבירת הגרזן, שפסק מלחטוב עצים (שם). **מכאן ואילך.** מחמשה עשר באב ואילך, **דמוסיף.** לילות על הימים לעסוק בתורה, **יוסיף.** חיים על חייו (שם). **שאינו מוסיף.** לעסוק בתורה בלילות (שם). **תקבריה אמיה.** כלומר ימות בלא עתו (שם).